

Шаргун Тетяна Олексіївна

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри
іноземних мов технічного спрямування
Національного університету «Львівська політехніка», Львів, Україна
E-mail: t.shargun@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6014-4941>

Жукова Анна Робертівна

PhD за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки
викладачка кафедри іноземних мов та військового перекладу,
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Львів, Україна
E-mail: annetta000@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-7292-1605>

Сучасні реалії освітнього процесу: компетенції викладача іноземної мови

На сучасному етапі в умовах розвитку цифрових процесів у освіті набуває актуальності проблема компетенцій викладача іноземної мови. Сучасним викладачам необхідно не тільки володіти ґрунтовними знаннями зі своєї спеціальності, але й мати добре розвинені міжкультурні, комунікативні та цифрові навички. Крім того, стрімко зростає необхідність запровадження в освітній процес новітніх технологій та методів навчання, що також робить дослідження компетенцій викладача актуальним у теперішніх реаліях. У статті проаналізовано ключові компетенції викладача іноземної мови, які дадуть йому змогу ефективно працювати, бути успішним та висококваліфікованим фахівцем своєї справи. У роботі використано комплекс теоретичних методів дослідження, серед яких міждисциплінарний синтез та системний аналіз наукової літератури задля детального вивчення питання формування компетенцій викладача іноземної мови та визначення базових понять дослідження; абстрагування та конкретизація, які застосовувались з метою виокремлення елементів процесу формування сучасних компетенцій у викладачів закладів освіти; метод проєктування, що використовувався з метою обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування компетенцій. Головні результати презентованого дослідження полягають у визначенні поняття «сучасна компетенція викладача» та виокремленні найважливіших компетенцій для викладача іноземної мови. Виявлено, що успішне виконання функціональних обов'язків викладача іноземної мови передбачає сформованість низки компетенцій, серед яких найбільш значущими в умовах сьогодення є цифрова, методична та комунікативна компетенції. З'ясовано, що на сучасному етапі розвитку вищої освіти викладачу іноземної мови слід постійно набувати нові та розвивати вже наявні компетенції, бути готовим виконувати різноманітні види професійної діяльності, продовжувати вдосконалювати свої знання та навички, а також брати участь у професійних навчаннях, щоб залишатися висококваліфікованим та компетентним у своїй галузі.

Ключові слова: професійний розвиток педагога, компетенції викладача іноземної мови, методика викладання іноземної мови, вища освіта.

Вступ. У сучасних умовах, коли Україна активно намагається інтегруватися в європейські та світові економічні, політичні й культурно-освітні структури, і в умовах постійної глобалізації всіх аспектів суспільства, його гуманізації та демократизації, а також інноваційного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, система освіти вимагає висококваліфікованих фахівців, зокрема й компетентних та конкурентоспроможних викладачів іноземної мови, які здатні ефективно здійснювати педагогічну діяльність, розв'язувати складні освітні завдання, креативно й гнучко мислити, а також адаптуватися до швидких змін у життєвих умовах багатокультурного середовища. Це означає готовність до змін й адаптації до нових вимог ринку праці, здатність ефективно користуватися інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення й навчатися протягом усього життя. У зв'язку із цим актуальною

є проблема сучасних компетенцій викладача іноземної мови в умовах цифрового розвитку освітніх процесів. Важливо, щоб викладачі іноземних мов продовжували розвивати свої навички та брали участь у професійних навчаннях, щоб залишатися компетентними у своїй галузі.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз ключових компетенцій викладача іноземної мови, які дадуть йому можливість ефективно працювати, бути успішним та висококваліфікованим фахівцем своєї справи.

З огляду на означену мету дослідження необхідно виконати такі *завдання*:

1) Дослідження поняття сучасних компетенцій викладача іноземної мови, вивчення та аналіз сучасних підходів до визначення його компетенцій, розгляд ролі цих компетенцій у сучасному освітньому середовищі;

2) Аналіз видів компетенцій викладача іноземної мови: лінгвістичної (знання мови як системи, вміння використовувати її вербальні та невербальні засоби) та мовленнєвої (розвиток мовленнєвих умінь у різних видах мовленнєвої діяльності);

3) Охарактеризування ключових компетенцій викладача іноземних мов у цифровому середовищі, а саме: володіння сучасними інформаційними технологіями, здатність працювати в умовах невизначеності та змін, креативність та міжгалузева комунікація.

Матеріали та методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано такі методи дослідження: теоретичні (міждисциплінарний синтез та системний аналіз філософської, соціологічної, психологічної, соціально-педагогічної, педагогічної, наукової літератури з метою теоретичного вивчення проблеми формування компетенцій викладача іноземної мови та визначення базових понять дослідження); абстрагування та конкретизація для визначення елементів процесу формування сучасних компетентностей у викладачів; проектування для обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування компетентностей.

Результати дослідження. Запропоновані в нашому дослідженні рекомендації можуть слугувати основою для укладання навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін, розроблення програм навчання та підвищення кваліфікації, спрямованих на ефективне формування сучасних компетенцій у викладачів іноземної мови.

Вимоги, які сучасна система вищої освіти ставить до професії викладача у XXI столітті, виникають через активізацію інноваційних процесів у сфері освіти, розширення спектру навчальних програм у закладах вищої освіти, підвищення рівня технічного забезпечення освітнього процесу, впровадження міжпредметної інтеграції та відповідь на зміни в запитах ринку інтелектуальної праці. Важливо також урахувати зростання ролі викладача вищої школи у цьому контексті (Кравець, 2023: 240).

Окрім міцних знань з предмета, який він викладає, викладач повинен бути здатним індивідуалізувати освітній процес, щоб враховувати потреби кожного здобувача освіти, формувати в них необхідні компетентності для майбутньої професійної діяльності та розвивати навички самонавчання та самовдосконалення протягом усього життя (Ничкало, 2002: 108–128).

Викладач закладу вищої освіти у XXI столітті повинен володіти основами науково-методичної та навчально-методичної роботи, вміти використовувати різноманітні методи усного та письмового викладення матеріалу, застосовувати сучасні освітні технології, активні методи навчання, вміти працювати з інформаційними технологіями в освітньому процесі та формувати навички самостійної роботи у здобувачів освіти (Кравець, 2023: 241).

Викладач іноземної мови, крім зазначених знань, умінь та навичок, також повинен мати добре розвинені компетенції. Канадські науковці Є. Джимез, П. Мерсер, М. Леннон, Х. Мурей і М. Робінсон (Canadian Council on Learning. 2016: 30–33) визначають компетенції викладача як не лише знання предмета (змістовна компетентність), але й педагогічні знання та вміння. Серед них варто виділити комунікативність, забезпечення можливості для практики та зворотного зв'язку, вибір ефективних методів викладання матеріалу та вміння працювати з різними студентами. Крім того, швейцарські вчені розробили проєкт профілю вчителя іноземних мов, в якому виділено три види компетенцій: персональну, соціальну та спеціальну.

Ми вважаємо, що сучасна компетенція викладача є комплексним утворенням особистості, яке включає різноманітні когнітивно-технологічні, полікультурні, автопсихологічні, соціальні та персональні складники. Ці компоненти є необхідними для успішного здійснення педагогічної діяльності з урахуванням особливостей предмета, що викладається. Специфіка компетенції викладача іноземних мов полягає в наявності розвиненої іншомовної комунікативної компетенції, яка є складовою частиною когнітивно-технологічного компонента (Король, 2016: 59). На наш погляд, компетенція є фундаментом професійної майстерності, що формується в процесі конкретної діяльності. Вона також є здатністю суб'єкта ухвалювати конкретні рішення в певній галузі діяльності та нести відповідальність за їхні наслідки.

Викладач іноземної мови повинен володіти різними видами компетенцій, щоб успішно здійснювати свою педагогічну діяльність. Натепер існує безліч думок щодо видів компетенцій викладача іноземної мови. Розглянемо найбільш поширені з них (Баркасі, 2017:10).

Так, на сучасному етапі Рада Європи виділила п'ять базових компетенцій, що необхідні спеціалістам, у тому числі й викладачам іноземної мови (Ніколаєва, 2003): 1) компетенції, що стосуються життя в полікультурному суспільстві, які націлені на те, щоб перешкоджати виникненню ксенофобії, розповсюдженню нетерпимості та сприяти як розумінню відмінностей, так і готовності жити разом з людьми інших культур, релігій та мов; 2) політичні та соціальні компетенції, що пов'язані зі здатністю брати на себе відповідальність та участь у спільному прийнятті рішень, у функціонуванні й розвитку демократичних інститутів; 3) компетенції, що детермінують опанування усним та писемним спілкуванням, важливим у роботі й суспільному житті. Сюди відноситься і володіння кількома мовами, що стає все більш актуальним на сучасному етапі; 4) компетенції, що реалізують здатність і бажання навчатися впродовж усього життя, самовдосконалюватись не лише в професійному плані, але й в особистому та суспільному житті; 5) компетенції, що пов'язані з виникненням суспільства інформації: володіння новими технологіями, розуміння їх сильних та слабких сторін, спроможність до критичного оцінювання інформації тощо. У 2019 році Європейська комісія виділила вже 8 ключових компетенцій та сім наскрізних навичок і вмінь, які повинен опанувати кожний європеєць у закладі вищої освіти.

Однією з ключових компетенцій, що необхідні викладачам іноземних мов у цифровому середовищі, є цифрова компетенція. С. Прохорова зауважує: «Цифрова компетентність – це здатність викладача ефективно та результативно використовувати інформаційно-комунікаційні технології у своїй педагогічній діяльності та для свого професійного розвитку» (Дячук, Теличко, 2020: 46).

Відповідно до досліджень С. Каретеро Гомес, «цифрова компетентність – це здатність використовувати цифрові медіа й інформаційно-комп'ютерні технології, розуміти й критично оцінювати різні аспекти цифрових медіа та медіаконтенту, а також уміти ефективно комунікувати в різноманітних контекстах» (Canadian Council on Learning, 2016: 56–59).

У межах цифрової компетенції викладача іноземних мов виділяють такі аспекти як:

1) здатність визначати основні види цифрових освітніх ресурсів та використовувати їх відповідно до цілей та завдань освітнього та виховного процесів, проєктувати та створювати інтерактивні завдання з використанням цифрових технологій;

2) здатність організовувати проєктну діяльність здобувачів освіти з використанням цифрових технологій;

3) здатність організовувати та проводити групову діяльність (включаючи міжосвітні організації) у цифровому освітньому середовищі;

4) здатність формувати мотивацію учнів до творчої діяльності з використанням цифрових технологій (Биков, 2019).

Вважаємо, що нині досвід використання цифрових технологій цілком змінює позицію викладача, зокрема поглиблює його професіоналізм та розширює сферу пізнання. Він перестає бути «джерелом знань», а стає творцем процесу оброблення, використання інформації та більш активним учасником формування особистості майбутнього фахівця (Генсерук, Мартинюк, 2020: 160).

В умовах цифрового середовища, як і зазвичай, викладачу потрібно володіти педагогічною компетенцією. Він повинен уміти застосовувати практично знання свого предмета, і навіть знання з педагогіки, психології, дидактики тощо. Іншими словами, викладач іноземної мови повинен не тільки досконало знати свій предмет, але й уміти ефективно організувати педагогічний процес із використанням можливостей цифровізації, щоб досягти успіху в навчанні. Викладач має підходити до своєї професії творчо, адаптуючи свій педагогічний досвід до індивідуальних особливостей здобувачів освіти, конкретних умов навчання іноземної мови (в умовах дистанційного навчання, інклюзивної іншомовної освіти тощо) та до умов сучасного суспільства (Майєр, 2013: 20).

У сучасних умовах цифрового середовища комунікативна компетенція викладача іноземної мови залишається надзвичайно важливою. Вона є гарантом успішної міжособистісної комунікації, спілкування різних типів та взаємодії між членами різних соціальних груп. Сучасний викладач повинен усвідомлювати та впроваджувати новітні технології, лінгвістичні та суспільно-економічні новації в повсякденну комунікацію. Це необхідно для результативного спілкування іноземною мовою та повноцінного заглиблення в іншомовний інформаційний простір. Викладачам іноземних мов варто не лише формувати власну комунікативну компетентність, але й створювати умови для зменшення страху перед комунікацією та подолання мовного бар'єру, який часто виникає під час вивчення іноземних мов (Майєр, 2013: 21).

Отже, на наш погляд, ключовими компетенціями, які необхідні викладачам іноземних мов у цифровому середовищі, є цифрова, методична та комунікативна. Цифрова компетенція викладача

іноземних мов у цифровому середовищі передбачає володіння навичками та знаннями, необхідними для ефективного використання сучасних технологій в освітньому процесі. Методична компетенція у цифровому середовищі допомагає викладачам ефективно використовувати технології для покращення якості навчання, залучення здобувачів освіти до навчального процесу та досягнення поставлених цілей (Задунайська, 2015: 107). Комунікативна компетенція викладача є визначальним фактором успішності освітнього процесу в умовах цифрового середовища. Охоплюючи теоретичний фаховий обсяг знань, комунікативні характеристики мовлення, навички організації дискурсу, розвиток техніки мовлення, продуктивне критичне ставлення до власних навичок комунікації, наявність творчих та організаторських здібностей, комунікативна компетенція потребує постійного вдосконалення, оперативного реагування на зміну подій (Галецький, 2020: 25–28).

Висновки. Виявлено, що сучасні компетенції викладача іноземної мови включають широкий спектр навичок, знань та вмінь, необхідних для успішного викладання мови в сучасному освітньому середовищі. Вони також дозволяють викладачам ефективно впливати на освітній процес та сприяти успішному навчанню студентів у сучасному освітньому середовищі.

Натепер викладач іноземних мов повинен володіти низкою ключових компетенцій, які забезпечать його успішну діяльність у закладі освіти та гарантуватимуть її ефективність. Серед цих компетенцій варто виділити персональні, соціальні та спеціальні. У роботі також досліджено сучасні компетенції викладача іноземної мови в умовах цифрового розвитку освітніх процесів. Визначено, що ключовими компетенціями, необхідними викладачам іноземних мов у цифровому середовищі, є цифрова, методична та комунікативна компетенції. Цифрова компетенція передбачає володіння навичками та знаннями, необхідними для ефективного використання сучасних технологій в освітньому процесі. Методична компетенція у цифровому середовищі дає змогу викладачам ефективно використовувати технології для покращення якості навчання, залучення здобувачів освіти до навчального процесу та досягнення поставлених цілей. Комунікативна компетенція викладача є визначальним фактором успішності освітнього процесу в умовах цифрового середовища.

Подальші розвідки вбачаємо в розробленні пропозицій щодо підвищення ефективності формування компетенцій викладача іноземної мови в закладах вищої освіти.

Література

Баркасі В.В. Професійні компетенції майбутніх викладачів іноземних мов у сучасному суспільстві. *Молодий вчений*. 2017. № 1. С. 1–4.

Биков В. Досвід: Цифрове навчальне середовище. Цифрова компетентність учителя. URL: <https://www.facebook.com/uesaccent/photos/pcb.1809058149395875/1809406686027688/?type=3> (дата звернення: 09.09.2024).

Галецький С. Структура комунікативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. С. 5–6 (99–100). С. 24–37.

Генсерук Г.Р., Мартинюк С.В. Розвиток цифрової компетентності майбутніх учителів в умовах цифрового освітнього середовища закладу вищої освіти. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал*. 2020. № 19. Т. 2. С. 158–161.

Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика : монографія / за ред. Н.Г. Ничкало. Хмельницький : ТУП, 2002. 396 с.

Дячук А., Теличко Н. Професійна компетенція майбутнього вчителя іноземної мови. *Наука майбутнього* : збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених / гол. ред. колегії В. Гоблик ; заст. гол. ред. І. Алмашій. Мукачево : РВВ МДУ, 2020. Вип. 2 (6). С. 45–49.

Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / науковий ред. укр. вид. С.Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.

Задунайська Ю. Формування професійної компетентності вчителя іноземної мови початкової школи. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2015. № 11(1). С. 105–110.

Король С. Соціолінгвістичний аспект у навчанні майбутніх вчителів іноземної мови. *Педагогічний дискурс*. 2016. № 21. С. 58–63.

Кравець Р.А. Складові професійної компетентності викладача іноземної мови. *Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти* : матер. VII всеукр. науково-практичної інтернет-конференції – ТНПУ ім. В. Гнатюка, 20–21 квітня 2023 р. С. 240–244.

Майер Н.В. Вимоги до сучасного викладача іноземних мов вищого навчального закладу. *Науково-методичний журнал «Іноземні мови»*. 2013. № 3. С. 19–24.

Canadian Council on Learning. Lessons in learning: The rural-urban gap in education. Ottawa: Canadian Council on Learning. URL: http://en.copian.ca/library/research/ccl/rural_urban_gap_ed/rural_urban_gap_ed.pdf (дата звернення: 09.09.2024).

Modern realities of the educational process: competencies of a foreign language teacher

Sharhun Tetiana

*Doctor of Sciences (in Pedagogy), Professor, Professor at the Department of Foreign Languages
for Engineering of the Humanities and Social Sciences Institute
Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine*

Zhukova Anna

*PhD in the Specialty 011 Educational, Pedagogical Sciences, Lecturer at the Department of Foreign
Languages and Military Translation
Hetman Petro Sahaidachny National Army Academy, Lviv, Ukraine*

At the present stage, in the context of digital processes development in education, the problem of foreign language teacher competencies is becoming increasingly relevant. Modern teachers need not only to have a thorough knowledge of their specialty, but also to have well-developed intercultural, communication and digital skills. In addition, the need to introduce the latest technologies and teaching methods into the educational process is growing rapidly, which also makes the study of teacher competencies relevant in today's realities. In the article were analysed the key competencies of a foreign language teacher that will enable him/her to work effectively, be successful and highly qualified in his/her field. The paper uses a set of theoretical research methods, including interdisciplinary synthesis and systematic analysis of scientific literature to study in detail the issue of forming foreign language teacher competencies and define the basic concepts of the study; abstraction and concretization, which were used to identify elements of the process of forming modern competencies in teachers of educational institutions; the design method, which was used to substantiate the organizational and pedagogical conditions for the formation of competencies. The main results of the presented study are to define the concept of "modern teacher competence" and to highlight the most important competencies for a foreign language teacher. It has been found that the successful fulfillment of the functional duties of a foreign language teacher involves the formation of a number of competencies, among which the most significant in today's conditions are digital, methodological and communicative competencies. It has been found that at the present stage of development of higher education, a foreign language teacher should constantly acquire new and develop existing competencies, be ready to perform various types of professional activities, continue to improve their knowledge and skills, and participate in professional training in order to remain highly qualified and competent in their field.

Keywords: professional development of a teacher, competences of foreign language teachers, methods of a foreign language teaching, higher education.

References

- Barkasi, V. V. (2017). Profesiini kompetentsii maibutnikh vykladachiv inozemnykh mov u suchasnomu suspilstvi [Professional competencies of future foreign language teachers in modern society]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 1, 1–4 [in Ukrainian].
- Bykov, V. (2019). Dosvid: Tsyfrovo navchalne seredovyshche. Tsyfrova kompetentnist uchytelia [Experience: Digital learning environment. Digital competence of the teacher]. Retrieved from: <https://www.facebook.com/uesaccent/photos/pcb.1809058149395875/1809406686027688/?type=3> [in Ukrainian].
- Haletskyi, S. (2020). Struktura komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh vykladachiv inozemnykh mov [The structure of communicative competence of future foreign language teachers]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii – Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*, 5-6 (99-100), 24–37 [in Ukrainian].
- Henseruk, H. R., Martyniuk, S. V. (2020). Rozvytok tsyfrovoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv v umovakh tsyfrovoho osvithnoho seredovyshcha zakladu vyshchoi osvity [Development of digital competence of future teachers in the digital educational environment of higher education institution]. *Innovatsiina pedahohika: naukovyi zhurnal – Innovative pedagogy: a scientific journal*, 19, t. 2, 158–161 [in Ukrainian].
- Derzhavni standarty profesiinoi osvity: teoriia i metodyka [State standards of vocational education: theory and methodology]: monohrafiia / za red. N. H. Nychkalo. Khmelnytskyi: TUP, 2002 [in Ukrainian].*

Diachuk, A., Telychko, N.V. (2020). Profesiina kompetentsiia maibutnoho vchytelia inozemnoi movy [Professional competence of the future foreign language teacher]. *Nauka maibutnoho – Science of the future: zbirnyk naukovykh prats studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh* / hol. red. kolehii V.V. Hoblyk; zast. hol. red. I. I. Almashii. Vyp. 2(6) (pp. 45-49)/ Mukachevo: RVV MDU [in Ukrainian].

Zahalnoievropeiski Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia [The Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment] / Naukovyi red. ukr.vyd. S.Iu. Nikolaieva. Kyiv: Lenvit, 2003. [in Ukrainian].

Zadunaiska, Yu. (2015). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti vchytelia inozemnoi movy pochatkovoi shkoly [Formation of professional competence of primary school foreign language teacher]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia – Problems of training a modern teacher*, 11(1), 105–110 [in Ukrainian].

Korol, S. (2016). Sotsiolinhvistychnyi aspekt u navchanni maibutnikh vchyteliv inozemnoi movy [Sociolinguistic aspect in the training of future foreign language teachers]. *Pedahohichnyi dyskurs – Pedagogical discourse*, 21, 58–63 [in Ukrainian].

Kravets, R.A. (2023). Skladovi profesiinoi kompetentnosti vykladacha inozemnoi movy [Components of professional competence of a foreign language teacher]. *Aktualni problemy ta perspektyvy tekhnolohichnoi i profesiinoi osvity – Actual problems and prospects of technological and vocational education: mater. VII vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii – TNPU im. V. Hnatiuka*, 20-21 kvitnia 2023 r., 240–244. [in Ukrainian].

Maier, N.V. (2013). Vymohy do suchasnoho vykladacha inozemnykh mov vyshchoho navchalnoho zakladu [Requirements for a modern teacher of foreign languages of a higher educational institution]. *Naukovo-metodychnyi zhurnal "Inozemni movy" – Scientific and methodological journal "Foreign Languages"*, 3, 19–24 [in Ukrainian].

Canadian Council on Learning. (2016). *Lessons in learning: The rural-urban gap in education*. Ottawa: Canadian Council on Learning. Retrieved from http://en.copian.ca/library/research/ccl/rural_urban_gap_ed/rural_urban_gap_ed.pdf.

Accepted: September 13, 2024